

Účast českého neurochirurga při umírání Stalina a Gottwalda

Dne 5. března 1953 zemřel diktátor, psychopatický sadista a vrah, J. V. Stalin. Dne 14. března 1953 zemřel dělnický prezident Československé republiky, ustrašená zmenšenina Stalinova, ke štěstí Čechů a Slováků úměrná velikosti státu. Stalinova smrt znamenala novou epochu, dějinný zlom ve vývoji státu bolševiků. Změna u nás byla úměrně menší.

Snad by se ani neslušelo tyto události neblahé doby připomínat – vždyť naštěstí už patří jen do dějepisu středních škol. Ale angažovali se v nich významně lékaři, dokonce tajuplným stínem mladičkého adepta neurochirurgie. Proto je vzpomínání umístěno v odborném tisku.

Začneme v Sovětském svazu. V roce 1952 bylo v sovětských pracovních táborech 12 milionů vězňů, kteří holýma rukama budovali pověstné stavby komunizmu. Západ je obdivoval, aniž kdo znal zlověstné jméno táborů gulag.

V témž roce 1952 probíhala pod velením Stalina vlna proti Židům a s ní související vlna proti lékařům. Nebylo to nic nového. Stalin lékaře nenáviděl. Když mluvil nad rakví svého nejstaršího přítele Sergo Ordžonikidze, obvinil lékaře, že chybně léčili jeho srdce a dovolili, aby se Sergo přepracoval. Přitom dobře věděl, že jeho přítel spáchal sebevraždu, když sám nevyhověl přítelovým opětovaným žádostem o milost pro vlastního bratra. Stalin ho nechal popravít, Sergo spáchal sebevraždu. Stejně hřímal Stalin proti lékařům nad rakví svého konkurenta Kirova, kterého nechal zavraždit jakýmsi pomatencem. Lékaři zavinili i smrt Kujbyševa a ikony Svazu Maxima Gorkého. Sám Stalin žádné léky nebral, za jedinou léčbu považoval saunu, svým životním stylem a vysokými dávkami alkoholu se řtil k mrtvici.

Stalinovo pohrdání lékaři mělo za následek neobyčejnou nedůvěru Rusů k ruským lékařům [1].

Antisionistickou vlnu poslušně okopírovala Komunistická strana Československa známými procesy a popravou Rudolfa Slánského. Začátkem tažení proti lékařům bylo doporučení zatknout a event. popravít osobního Gottwaldova lékaře, kovaného komunistu Vladimíra Haškovce. Gottwald se

poprvé vzepřel, Haškovce nechali 2 roky ve vazbě a pak mu dali „jen“ 5 let. Gottwald tak zachránil pro naši medicínu jednu z největších osobností neurovědy.

V roce 1952 Stalin vyhodil všechny lékaře kremelské nemocnice, vč. svého osobního lékaře prof. Vladimíra Vinogradova. Zmizelo devět lékařů. Šest z nich byli Židé. Kreml, v němž téměř nepřetržitě žili nejvyšší činitelé státu, byl na dlouhou dobu bez lékaře. Neblahou roli v pověstných „procesech bílých plášťů“ prý hrála mladá radioložka Lydie Tumušenková, která získala přízeň Stalina, protože navrhla velkorysý výzkum léku na prodloužení Stalinova věku. Později udávala lékaře jednoho po druhém. (Za necelý měsíc po Stalinově smrti byli všichni lékaři rehabilitováni, jejich vyšetřovatel Rjumin byl uvězněn a posléze zastřelen.) [2].

Dne 28. února 1953 se v Kremlu konala obvyklá schůze politbyra. Všichni pak odjeli do Stalinovy dači v Kunccevu, kde se pokračovalo v diskuzi a především v popíjení alkoholu. Stalin odešel do ložnice ve tři hodiny ráno. Když v obvyklou dobu nevstával, nikdo se neodvážil do ložnice vstoupit. Teprve večer kolem deváté vstoupil do pokoje Berija. Stalin ležel na zemi pomočený a v bezvědomí. Nikde lékař. Téměř 2 dny pozorovali Stalinův zápas se smrtí laici. Stalinovo umírání popsali drsně Chruščov a Stalinova dcera Světlan. Ta své vzpomínání končí slovy „... v příštím okamžiku po konečném zápase se duše hlasitě a násilně oddělila od těla“ [2]. Po celou dobu zírali na vůdce laici, lékaři nikde. Když konečně přivolaný lékař chtěl masírovat zastavené srdce, Chruščov mu v tom zabránil.

Nikde jsem nenašel zmínku o onom stínu mladého českého lékaře. Věděli jsme pouze od kolegy Pavla Nádvorníka (1923–2014), že byl vyzván, aby se svým vynálezem elektrického stimulatoru frenického nervu odjel k lůžku umírajícího diktátora. Událost mně líčil při mé návštěvě v Bratislavě. Teprve po sametové revoluci napsal do novin dlouhý článek, který nelze dohledat. Jeho obsah mohu jen parafrázovat podle své paměti. Pavel Nádvorník jen opakoval, že byl v Moskvě, tam mu oznámili, že Stalin je již mrtvý a Nádvor-

ník se může vrátit do Prahy. Tady prý z letiště jel se svým aparátem na Hrad.

Zase začíná datová nejasnost. Nádvorník napsal, že po přiletu do Prahy byl hned odvezen přímo na Hrad. Ale Stalin zemřel 5. března, pohřeb se konal 7. března a Gottwald na něm stál 2 hod, ačkoli mu jeho lékaři let do Moskvy nedoporučovali. Vrátil se opět letecky s oteklýma nohama, ale celkově v dobré kondici. Další průběh nemoci je stručně, ale dokonale vyličen v pamětech Josefa Charvátka [3]. Ve čtvrtek 11. března prezidenta vyšetřil spolu s Vratislavem Jonášem a dospěli k nejisté diagnóze pneumonie. Charvát se sháněl po zdravotnické dokumentaci, ale ministr Čepička mu řekl, že dokumentace je asi v sejfě, ke kterému bude mít přístup až zítra. V pátek byl Charvát zavolán na Hrad už v 6:40. Prezident Gottwald byl cyanotický, těžce dýchal, puls téměř nehmátný. Byl přivolán ruský lékař, Markov, který se ujal vedení celého lékařského týmu. Češi ho však nepotřebovali. V dokumentaci ze sejfy našli ke svému zděšení na snímku z roku 1944 obrovské syfilitické aneuryzma aorty. Diagnóza ruptury vaku výdutě byla jasná. Gottwald byl už v roce 1944 v Moskvě léčen vysokými dávkami penicilinu. Markov patrně už tehdy léčil Gottwalda, jeho diagnózu proto znal. Není divu, že Markov byl Charvátovi velmi nesympatický.

Telefonicky byl konzultován významný ruský hrudní chirurg Bakulev. Doporučil operaci. U lůžka byli čtyři chirurgové – Arnold Jirásek, Jiří Diviš, Zdeněk Kunc a Bohumil Špaček. Horečně se z koupelny budoval improvizovaný operační sál. Když přiletěl zvláštním letadlem Bakulev, byl na rozdíl od Markova velmi vstřícný, loajální a postup českých lékařů prohlásil za správný. Operaci pokládal za nemožnou.

Zde je třeba citovat z Charvátových pamětí doslova: „Objevuje se nový doktor, jakýsi mladý kapitán, oblíbenec Čepičkův, který elektrickými impulzy z přístroje rytmicky dráždí na krku frenikus k dýchání. Ten mladý kapitán řekl Čepičkovi, že by bylo účinnější, kdyby se frenikus na krku obnažil. Marně se snažíme Čepičkovi vysvětlit, že je pacient v posledním tažení“ [3]. Přesně

v 11 hod nařídil Charvát sundat z obličeje dýchací masku a prohlásil prezidenta za mrtvého.

Pitvu prováděli ruští patologové, českým patologům ukázali jen některé orgány, ale pitevní protokol podepsali Jedlička a Vaněček, podpis odmítl jen Šikl.

Detektivka se stimulatorem freniku nekončí. Charvát píše: „Včera (v pátek) mne navštívil prof. Vladislav Kruta. Dovídám se toto: vynalezl přístroj na elektrofrenické dýchání. Když onemocněl Stalin, zmínil se o tom někomu, načež mu byl narychlo přístroj z vlády odebrán a poslán do Kremlu letecky. Přístroj zmizel v Moskvě a Kruta se po něm marně shání. Teď se dověděl (jak se to vyneslo?), že nějakého přístroje bylo užito u Gottwalda a přišel se mne zeptat, zda ano či ne.“ [3]. Ukázalo se, že bylo užito druhého modelu vyrobeného Krutou, který byl dodán do vojenské lékařské akademie v Hradci Králové a odkud jej překomandoval Čepička.

Významné upřesnění přináší článek autorů Braveného a France [4]. Cituji: „Ráno 4. března přišel na ústav (fyziologický ústav v Brně) asistent z kádrových posil. Očividně hluboce pohnut. Všechny si sezval a se sl-

zami v očích pravil: „Soudruzi, soudruh Stalin umírá. Povinností každého je učinit vše pro jeho záchranu.“ Kruta se mu snažil vysvětlit, že my s tím nic nenaděláme, ale marně. Přece máme ten přístroj. Teď už není čas na dohadování, ráno jsem si uvědomil svou odpovědnost komunisty a nabídl jsem ten přístroj telefonicky sovětskému velvyslanectví v Praze.“ (Tragikomickou příhodu též uvádí téměř doslova Svatopluk Káš v knize Z Aeskulapovy kapsy [5].)

Soukolí se roztočilo. Přišli dva pánové v kožených kabátech a hledali tři lékaře na cestu do Kremlu. Ani jeden ze tří kádrově neprošel, proto byl přístroj odvezen do Hradce Králové. Kruh se tedy uzavřel. K sestrojení přístroje na dráždění freniku vyzval Krutu, tehdy asistenta fyziologie v Hradci, Rudolf Petr, přednosta první neurochirurgické kliniky v Československu. Krutův přístroj z Brna tak dostal sekundář kliniky, tvrdý komunist, kapitán Pavel Nádvorník.

Další pochyby v dataci pohybu Nádvorníka přináší článek časopisu Naša univerzita, vydávaný Komenského univerzitou v Bratislavě [6]. Autoři u příležitosti 55. narozenin Pavla Nádvorníka píšou, že jubilant byl v le-

tech 1953–1954 se zdravotnickou skupinou v Koreji. Vojenský historický ústav upřesnil, že Nádvorník odjel do Koreje v dubnu 1953, že tedy obě své mise k umírajícím státníkům mohl uskutečnit. Téměř detektivní zápletka účasti českých lékařů, především mladičkého adepta neurochirurgie Pavla Nádvorníka, se poskládala. Je možno uzavřít, že organizačně v léčení obou umírajících rozhodoval ministr Alexej Čepička a jeho vojenská rozvědka, v odborné medicínské péči rozhodovali Rusové; účast Čechů byla ponižující.

Literatura

1. Beneš V. st. Mozek nad mozkem. Praha: Grada publishing 2016.
2. Bullock A. Hitler a Stalin: paralelní životopisy. Plzeň: Mustang 1995.
3. Charvát J. Josef Charvát a jeho doba. Úryvky z deníků a pamětí, část 3. Vesmír 1994; 73(5): 286. Dostupné z URL: <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/1994/cislo-5/josef-charvat-jeho-doba.html>.
4. Bravený P, Franc Z. Vladislav Kruta. Brno: Nauma 2000.
5. Káš S. Z Aeskulapovy páté kapsy. Praha: Galén 2011.
6. Jubilea. Spravodaj univerzity Komenského, Naša Univerzita 1978; 25(2): 8.

*prof. MUDr. Vladimír Beneš, DrSc., nejstarší,
dýchodce*